6. Neprekidne vjerojatnosne razdiobe

Neprekidne slučajne varijable

U prethodnom poglavlju proučavali smo **diskretne slučajne varijable**:
– skup vrijednosti je bio diskretan (prebrojiv) skup $x_1, x_2, \ldots, x_n, \ldots$.
Za svaku vrijednost promatrali smo vjerojatnost njenog pojavljivanja

$$p(x_i) = P\{X = x_i\}.$$

Pretpostavimo sada da je X slučajna varijabla čiji skup vrijednosti sadrži neki interval realnih brojeva

$$\langle a, b\rangle \subseteq \mathbf{R}, \quad a \neq b,$$

pri čemu su $a, b \in \overline{\mathbf{R}} = \mathbf{R} \cup \pm\infty$, te stoga skup vrijednosti može biti cijeli $\mathbf{R}$.
Ne možemo sastaviti popis svih mogućih vrijednosti takve varijable (ne možemo ih prebrojati).
Kod neprekidnih varijabli vjerojatnost ćemo pridruživati intervalima realnih brojeva, dok će vjerojatnost pridružena pojedinačnim vrijednostima biti jednaka 0.

Gustoća vjerojatnosti

Razdioba vjerojatnosti za neprekidnu slučajna varijablu X opisana je integrabilnom funkcijom $f : \mathbf{R} \to \mathbf{R}$ koja ima svojstva

1. $f(x) \geqslant 0, \quad x \in \mathbf{R}$;
2. $\int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx = 1$;
3. $P\{x_1 \leqslant X \leqslant x_2\} = \int_{x_1}^{x_2} f(x)dx, \quad x_1, x_2 \in \overline{\mathbf{R}}$, $x_1 \leqslant x_2$.

Funkcija f zove se **funkcija gustoće vjerojatnosti** za neprekidnu slučajna varijablu X.
Vidimo iz (3) da je $P\{X = x\} = 0$ za svaki realan broj x (stoga f ne predstavlja vjerojatnost!).
Zorna interpretacija dobije se iz grafičkog prikaza funckije f.

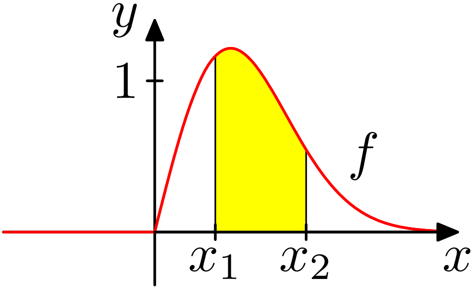

Primjer funkcije gustoće vjerojatnosti za neprekidnu vjerojatnosnu razdiobu.
Površina obojanog dijela predstvalja vjerojatnost da razdioba poprimi vrijednosti između x_1 i x_2.
Površina ispod grafa funkcije mora biti jednaka 1.

Funkcija razdiobe

Analogno kao za diskretne varijable, definirat ćemo funkciju razdiobe.

Funkcija razdiobe neprekidne slučajne varijable X je funkcija $F : \mathbf{R} \to [0,1]$ definirana formulom

$$F(x) := P\{X \leqslant x\} = \int_{-\infty}^{x} f(t)dt.$$

Njena vrijednost u točki x jednaka je površini ispod krivulje funkcije gustoće do točke x.
Vidimo da je funkcija razdiobe primitivna funkcija funkcije gustoće vjerojatnosti, tj.

$$f(x) = F'(x).$$

Za nju također vrijede svojstva **F1.** - **F4.** iz poglavlja **5.** (diskretne vjerojatnosne razdiobe).

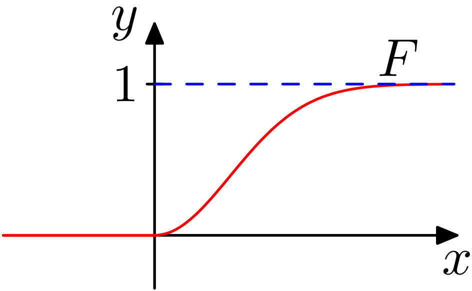

Primjer funkcije razdiobe za neprekidnu vjerojatnosnu razdiobu.
Riječ je o rastućoj funkciji koja poprima vrijednosti između 0 i 1.

Ako znamo F, možemo izračunati vjerojatnost da slučajna varijabla pripada pojedinom intervalu. Zaista

$$\begin{aligned} F(x_2) - F(x_1) &= \int_{-\infty}^{x_2} f(x)dx - \int_{-\infty}^{x_1} f(x)dx \\ &= \int_{x_1}^{x_2} f(x)dx \\ &= P\{x_1 \leqslant X \leqslant x_2\}. \end{aligned}$$

Primijetimo da stoga što je vjerojatnost za svaku pojedinačnu točku jednaka nuli

$$P\{x_1 \leqslant X \leqslant x_2\} = P\{x_1 < X < x_2\} = P\{x_1 \leqslant X < x_2\} = P\{x_1 < X \leqslant x_2\}.$$

Primjer 6.1. Zadana je funckija f:

$$f(x) = \begin{cases} cx, & x \in [0,2] \\ 0, & \text{inače.} \end{cases}$$

a) Odredite konstantu c tako da f bude funkcija gustoće vjerojatnosti za neprekidnu slučajnu varijablu X. Nacrtajte njezin graf.

b) Odredite i grafički prikažite funkciju razdiobe F.

c) Izračunajte $P\{0.5 \leqslant X \leqslant 2.2\}$.

Rješenje:

a)

$$1 = \int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx = \int_0^2 cxdx = 2c,$$

te je $c = \frac{1}{2}$.

b)

$$F(x) = \begin{cases} 0, & x < 0 \\ \frac{1}{4}x^2, & x \in [0, 2] \\ 1, & x > 2. \end{cases}$$

c)

$$P\{0.5 \leqslant X \leqslant 2.2\} = \int_{0.5}^{2.2} f(x)dx = \int_{0.5}^{2} f(x)dx = \frac{1}{2}\int_{0.5}^{2} xdx = \frac{15}{16}.$$

Ili jednostavnije

$$P\{0.5 \leqslant X \leqslant 2.2\} = F(2.2) - F(0.5) = 1 - \frac{1}{16} = \frac{15}{16}.$$

∎

Primjer 6.2. Točka se bira na sreću unutar intervala $[a, b]$ na brojevnom pravcu. Neka X označava izabrani broj. Odredite funkciju razdiobe slučajne varijable X.

Rješenje:

Vjerojatnost da točka bude izabrana unutar nekog podintervala od $[a, b]$ proporcionalna je duljini tog podintervala:

$$P\{a \leqslant X \leqslant x\} = k(x - a) = F(x) - F(a), \tag{1}$$

gdje smo s $k \in \mathbf{R}^+$ označili konstantu proporcionalnosti.
Kako X poprima vrijednosti unutar intervala $[a, b]$, to je

$$F(a) = P\{X < a\} = 0,$$

odnosno

$$1 = P\{a \leqslant X \leqslant b\} = F(b) - F(a) = k(b - a).$$

Iz zadnje relacije slijedi da je $k = \frac{1}{b-a}$. Uvrštavanjem u (1) slijedi da je

$$F(x) = \frac{x - a}{b - a}, \quad x \in [a, b],$$

te

$$f(x) = \frac{1}{b-a}, \quad x \in [a,b].$$

Varijabla X je primjer neprekidne varijable s **jednolikom (uniformnom) raspodjelom.**
Njena gustoća je konstantna na intervalu $[a,b]$, odatle i ime razdiobi. ∎

Matematičko očekivanje

(Matematičko) očekivanje ili **srednja vrijednost** neprekidne slučajne varijable X je definirano kao

$$E(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx,$$

ukoliko ovaj integral postoji. Očekivanje još označujemo s μ, odnosno μ_X.

Primjer 6.3. Odredite matematičko očekivanje za razdiobu iz primjera 6.1.

Rješenje:

$$\mu = \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx = \int_{0}^{2} x \cdot \frac{1}{2} x dx = \frac{4}{3}.$$

∎

Varijanca

Varijanca ili **rasipanje** neprekidne slučajne varijable X je definirano kao

$$V(X) = \int_{-\infty}^{\infty} (x-\mu)^2 f(x) dx,$$

ukoliko ovaj integral postoji. Varijancu još označujemo s σ^2, odnosno σ_X^2.
Standardna devijacija ili **odstupanje** σ neprekidne varijable X se definira kao nenegativni korijen iz varijance, tj. $\sigma = \sigma_X = \sqrt{V(X)}$.

Varijancu također možemo računati preko **drugog momenta**, odnosno vrijedi

$$\sigma^2 = \int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx - \mu^2.$$

Općenito, za realan broj $r \geqslant 0$ definira se r-**ti moment**, $E(X^r)$, kao $E(X^r) = \int_{-\infty}^{\infty} x^r f(x) dx$.

Primjer 6.4. Odredite varijancu za razdiobu iz primjera 6.1.

Rješenje:

Izračunajmo najprije drugi moment

$$\int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx = \int_0^2 x^2 \cdot \frac{1}{2} x dx = 2.$$

Stoga je

$$\sigma^2 = 2 - \left(\frac{4}{3}\right)^2 = \frac{2}{9}.$$

∎

Funkcije slučajne varijable

Prisjetimo se definicije slučajne varijable.
Slučajna varijabla X je funkcija koja svakom elementarnom događaju pridružuje realan broj, dakle $X : \Omega \to \mathbf{R}$.
Neka je $y : \mathbf{R} \to \mathbf{R}$ realna funkcija. Tada ona definira novu slučajnu varijablu Y, definiranu na način

$$Y(\omega) = y(X(\omega)).$$

Kraće pišemo $Y = y(X)$ i kažemo da je Y **funkcija** ili **transformacija slučajne varijable** X.
Najjednostavniji je primjer kad imamo afinu funkciju $y(x) = ax + b$, te preko nje definiramo $Y = aX + b$.

Funkcije slučajne varijable

Primjer 6.5. Prisjetimo se prvog primjera slučajne varijable kojeg smo sreli na predavanju (Primjer 4.19).
Slučajna varijabla X je predstavljala broj pojavljivanja pisma prilikom bacanja dva novčića.
Nađite razdiobu slučajne varijable $Y = 2X + 3$.

Rješenje:
Kako je $\Omega = \{\omega_1, \omega_2, \omega_3, \omega_4\}$, gdje je

$$\omega_1 = (P, P),\ \omega_2 = (P, G),\ \omega_3 = (G, P),\ \omega_4 = (G, G),$$

to je

$$Y(\omega_1) = 2X(\omega_1) + 3 = 2 \cdot 2 + 3 = 7.$$

Analogno računamo

$$Y(\omega_2) = 2X(\omega_2) + 3 = 2 \cdot 1 + 3 = 5,$$
$$Y(\omega_3) = 2X(\omega_3) + 3 = 2 \cdot 1 + 3 = 5,$$
$$Y(\omega_4) = 2X(\omega_4) + 3 = 2 \cdot 0 + 3 = 3.$$

Skup vrijednosti varijable Y je $\{3, 5, 7\}$.

Funkcije slučajne varijable

Preostaje nam izračunati vjerojatnost pojavljivanja svake vrijednosti.

$$
\begin{aligned}
p(7) &= P\{Y = 7\} = P\{\omega_4\} = \frac{1}{4} \\
p(5) &= P\{Y = 5\} = P\{\omega_2, \omega_3\} = \frac{2}{4} \\
p(3) &= P\{Y = 3\} = P\{\omega_1\} = \frac{1}{4}.
\end{aligned}
$$

Stoga je tražena razdioba

y_i	$p(y_i)$
3	$1/4$
5	$2/4$
7	$1/4$

Funkcije slučajne varijable

Primijetimo da na događajima na kojima varijabla X poprima jednaku vrijednost, to radi i varijabla Y.

Varijabla Y u zadnjem primjeru predstavlja dvostruki broj pojavljivanja pisma uvećan za 3.

Do kraja ovog potpoglavlja ćemo pokušati ustanoviti vezu između numeričkih karakteristika originalne i transformirane varijable, X i Y.

Točnije, zanimat će nas možemo li i kako izraziti numeričke karakteristike transformirane varijable Y preko razdiobe varijable X.

Funkcije slučajne varijable

Neka je X neprekidna varijabla s funkcijom gustoće vjerojatnosti f.

Očekivanje varijable Y možemo računati preko njene razdiobe, koju u tom slučaju moramo pronaći, ili je možemo izraziti preko razdiobe varijable X. Točnije, vrijedi sljedeći rezultat kojeg navodimo bez dokaza.

Očekivanje slučajne varijable $Y = y(X)$ dano izrazom

$$E(Y) = \int_{-\infty}^{\infty} y(x) f(x) dx, \tag{2}$$

gdje je f gustoća vjerojatnosti varijable X.

Ukoliko je $y = x^r$ potencija, onda gornja formula nam kaže da je r-ti moment upravo jednak očekivanju transformirane varijable X^r
(stoga r-ti moment i oznakučavamo s $E(X^r)$).
Nadalje, ako je $Y = aX + b$, onda ma osnovu (2) zaključujemo da je

$$E(Y) = aE(X) + b. \tag{3}$$

Funkcije slučajne varijable

Zaista, korištenjem linearnosti integrala imamo da je

$$\begin{aligned}
E(Y) = E(aX+b) &= \int_{-\infty}^{\infty} y(x)f(x)dx \\
&= \int_{-\infty}^{\infty} (ax+b)f(x)dx \\
&= \int_{-\infty}^{\infty} axf(x)dx + \int_{-\infty}^{\infty} bf(x)dx \\
&= a\int_{-\infty}^{\infty} xf(x)dx + b\int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx \\
&= aE(X)+b,
\end{aligned}$$

pri čemu smo u zadnjem koraku koristili svojstvo normiranosti vjerojatnosti, $\int_{-\infty}^{\infty} f(x)dx = 1$.
Posebno, za $b=0$, odnosno $a=0$ vrijedi

$$E(aX) = aE(X)$$
$$E(b) = b\,.$$

Funkcije slučajne varijable

Primjer 6.6. Neka je X neprekidna slučajna varijabla s funkcijom gustoće f iz primjera 6.1:

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{2}x, & x \in [0,2] \\ 0, & \text{inače}, \end{cases}$$

te neka je $Y = 2X + 3$ funkcija neprekidne slučajne varijable X. Izračunajte $E(Y)$.

Rješenje:
Primjenom formule (2), imamo da je

$$E(Y) = \frac{1}{2}\int_0^2 (2x+3)x dx = \frac{17}{3}.$$

Jednak rezultat ćemo dobiti i ako koristimo formulu (3) i rezultat primjera 6.2:

$$E(Y) = 2E(x) + 3 = 2 \cdot \frac{4}{3} + 3 = \frac{17}{3}.$$

∎

Funkcije slučajne varijable

Analogne formule ćemo pokušat izvesti i za varijancu slučajne varijable $Y = aX + b$.
Prisjetimo se da je varijanca proizvoljne neprekidne varijable X jednaka

$$\int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx - (E(X))^2 ,$$

odnosno

$$V(X) = E(X^2) - (E(X))^2 .$$

Posebno, za $Y = aX + b$ korištenjem svojstva matematičkog očekivanja imamo da je

$$
\begin{aligned}
V(Y) &= E(Y^2) - (E(Y))^2 \\
&= E\left((aX+b)^2\right) - \Big(E(aX+b)\Big)^2 \\
&= E(a^2X^2 + 2abX + b^2) - \Big(aE(X) + b\Big)^2 \\
&= a^2E(X^2) + 2abE(X) + b^2 - a^2\,(E(X))^2 - 2abE(X) - b^2 \\
&= a^2E(X^2) - a^2\,(E(X))^2 = a^2V(X),
\end{aligned}
$$

odnosno pokazali smo da je

$$
V(aX+b) = a^2V(X). \tag{4}
$$

Posebno za $a = 0$ imamo da je $V(b) = 0$. (Zbog čega je to i logičan rezultat?)

Funkcije slučajne varijable

Primjer 6.7.
Izračunajte varijancu slučajne varijable Y iz zadnjeg primjera.

Rješenje:
Kako je $Y = 2X + 3$, to je na osnovu rezultata primjera 6.4

$$V(Y) = 4V(X) = 4 \cdot \frac{2}{9} = \frac{8}{9}.$$

∎

Napomena: izvedeni rezultati, odnosno formule (3) i (4) vrijede i u slučaju diskretnih varijabli X, Y.